

конкуренції та цінова політика, яка є найважливішим механізмом, що забезпечує багато пріоритетів економічного розвитку підприємства.

Розуміння механізму впливу даних факторів на величину ціни та додержання основних принципів під час процесу ціноутворення на підприємствах ресторанного господарства, дозволить підприємствам цієї сфери успішно функціонувати в конкурентному середовищі, підвищуючи стабільність й ефективність господарської діяльності.

Список літератури

1. Агафонова, Л. Г. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання [Текст] : навч. посібник / Л. Г. Агафонова, О. С. Агафонова. – К. : Знання України, 2006. – 352 с.

2. Власова, Н. О. Зміст та особливості цінової політики підприємства роздрібної торгівлі [Текст] / Н. О. Власова, Н. М. Смольнякова, А. М. Волосов // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. – Х. : ХДУХТ, 2010. – Вип. 2 (12). – С. 141–148.

3. Чорна, М. В. Формування цінової політики підприємств роздрібної торгівлі [Текст] : монографія / М. В. Чорна, Л. М. Філіпішина. – Х. : ХДУХТ, 2007. – 155 с.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© Н.О. Власова, І.Ю. Мелушова, 2011.

УДК 336.64

В.А. Гросул, д-р екон. наук, проф.

О.В. Антонова, здобувач

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВИМ ІНТЕРЕСАМ ПІДПРИЄМСТВА

Виокремлено та систематизовано види загроз фінансовим інтересам підприємства, наведено їх змістовну характеристику.

Выделены и систематизированы виды угроз финансовым интересам предприятия, приведена их содержательная характеристика.

Selected and systematized types of threats to financial interests of enterprise, their rich in content description is resulted.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливою передумовою формування системи теоретико-методичних основ дослідження фінансової безпеки, є ідентифікація загроз реалізації пріоритетних фінансових інтересів підприємства.

При цьому, необхідність формулювання поняття «загроза фінансовим інтересам підприємства» вимагає, насамперед, визначення терміну «загроза», яка має низку значень.

На наш погляд, близькою до істини є думка, що загрози є найвищим ступенем імовірності перетворення небезпеки з можливості на дійсність, тобто можна припустити, що небезпека переростає в загрозу у тому випадку, коли на підприємстві (як в складній соціально-економічній системі) відсутній захисний механізм, спроможний запобігти реалізації загрози.

Необхідно відзначити, що проблема фінансової безпеки – це проблема, що об'єднує інтереси держави, регіонів і підприємств. Чинники загроз фінансовій безпеці держави, регіонів і підприємств взаємозалежні між собою. Разом із цим, загрози фінансовим інтересам на мікро-, мезо- та макrorівнях досить автономні, що визначається складними підпорядкованими зв'язками, які характерні для різних рівнів економіки, що вимагає висвітлення та врахування специфіки прояву, оцінки та управління загрозами фінансовим інтересам безпосередньо на рівні первинної ланки економіки, тобто на рівні підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення ж фундаментальних наукових праць та публікацій періодичних видань свідчить, що питання розкриття видів та характеру прояву загроз фінансовим інтересам підприємства, за виключенням кількох навчальних видань [1–2], випали з поля інтересів дослідників й не знайшли належного відображення в економічній літературі. Проте, враховуючи, що фінансова безпека є провідною складовою економічної безпеки, переважна кількість показників оцінки якої є саме фінансовими індикаторами, більшість виокремлюваних видів загроз економічної безпеки підприємства характерні й для її фінансової складової, зі здійсненням відповідних поправок.

Метою статті є виокремлення та систематизація видів загроз фінансовим інтересам підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Молодецька О. у своїх дослідженнях пропонує поділяти усі відомі загрози економічній безпеці підприємств на активні та пасивні [3].

Кушнірчук Ю. виділяє зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці як держави загалом, так і суб'єктів господарської діяльності зокрема, які, у свою чергу, поділяє таким чином: зовнішні – на макроекономічні, галузеві й регіональні, внутрішні – на організаційні, фінансово-економічні, юридичні, інформаційні [4].

Ляной Г. розмежовує усі загрози у системі економічної безпеки підприємства на зовнішні та внутрішні, підкреслюючи, що для кожно-

го суб'єкта господарювання їх склад та структура є досить індивідуальними [5]. Логічним продовженням такого підходу є розробки Паламарчука О.І, який пропонує класифікувати загрози не лише за видами на внутрішні й зовнішні, але і за джерелами виникнення – також на внутрішні й зовнішні, конкретизуючи, при цьому, їх зміст [6].

Отже, серед науковців із досліджуваної проблематики відсутня єдність поглядів стосовно видів як економічної безпеки, так і її провідної складової – фінансової. Наведені публікації віддзеркалюють, з одного боку – певну односторонність досліджень, а з іншого – підкреслюють необхідність комплексного підходу до визначення загроз фінансовим інтересам суб'єкта господарювання.

На наш погляд, досягнення фінансової безпеки підприємства неможливе без дослідження й аналізу широкого спектра загроз його фінансовим інтересам, які з метою управління доцільно класифікувати за різними ознаками. Лише існування розгорнутої класифікації загроз фінансовій безпеці та розуміння їх характеру й джерел виникнення надає можливість вчасно виявляти оцінювати та, відповідно, попереджувати та нейтралізувати загрози фінансовим інтересам у процесі діяльності суб'єктів господарювання.

Досить змістовна та конкретизована класифікація видів загроз фінансовим інтересам підприємства запропонована вітчизняним науковцем І. Бланком [1], проте і вона, маючи комплексний характер не позбавлена певних вад.

Так, за тривалістю у часі Бланк І.О. пропонує розмежовувати загрози фінансовим інтересам підприємства на поточні та довгострокові, спираючись під час розкриття сутності яких на такі поняття як поточні та стратегічні інтереси, які, відповідно, базуються на стратегічних та оперативних цілях як безпосередніх об'єктів уваги стратегічного менеджменту. Разом із цим, у межах стратегічного менеджменту за періодом часу традиційно розроблюють стратегічні, оперативні та тактичні цілі. Виходячи з наведеної логіки, на наш погляд, доцільно поряд із оперативними та довгостроковими загрозами, виділеними І.О. Бланком, виокремити і тактичні загрози фінансовим інтересам суб'єктів господарювання, що сприятиме об'єктивнішій їх деталізації у часі. Також, необхідно прокоментувати, що виокремлення загроз фінансовим інтересам підприємства за класифікаційною ознакою – рівень імовірності реалізації (низький, середній та високий), здійснене автором на основі застосування одного зі статистичних методів, а саме, розрахунку коефіцієнта варіації, тяжіє до ризик-менеджменту. З огляду на існуючий в'язок між поняттями «загроза» й «ризик», який так чи інакше обов'язково впливає на прийняття й реалізацію управлінських рі-

шень, що обумовлюють фінансовий стан господарюючого суб'єкта, запропонований підхід має право на існування. Разом з цим, виокремлення за цією ж ознакою загроз фінансовим інтересам, рівень імовірності яких визначити неможливо як загроз, що реалізуються в умовах «невизначеності», на наш погляд, не зовсім коректно. На наш погляд, виходячи з висвітлюваних у спеціальній літературі видів ризику, доцільно доповнити дану класифікацію загрозами з неприпустимим розміром збитку, чітко розмежовуючи їх із загрозами, що характеризуються катастрофічним рівнем збитку.

Слід зазначити, що жодна з існуючих класифікацій загроз не враховує всієї їх різноманітності у контексті оцінки необхідності забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

У зв'язку з цим, актуальною є розробка науково обґрунтованої класифікації загроз фінансовій безпеці торгівлі, яка:

- по-перше, ґрунтується на базових принципах ринкової економіки і враховує специфіку діяльності торговельних підприємств;
- по-друге, віддзеркалює значну кількість напрямків виникнення загроз фінансовій стабільності торговельних підприємств та дозволяє чітко визначити місце кожної з них у загальній системі;
- по-третє, сприяє забезпеченню фінансової безпеки підприємств у сучасних умовах господарювання.

Отже, враховуючи вищевикладене нами пропонується наступна класифікація загроз фінансовій безпеці підприємств торгівлі.

1. За ієрархією фінансових інтересів загрози пропонується розділити на загрози фінансовим інтересам підприємства в цілому, його структурних підрозділів та, відповідно, окремих господарських операцій [1]. Якщо загрози фінансовим інтересам підприємства у цілому – це найбільш агрегований вид загроз, що протидіє реалізації фінансових цілей підприємства в цілому, то загрози фінансовим інтересам структурних підрозділів («центрів відповідальності») – це рівень загроз, диференційованих у розрізі служб, відділів і цехів підприємства, що використовують різні стратегії фінансового розвитку і формують власну систему фінансових цілей. Найнижчий рівень загроз, а саме, загрози фінансовим інтересам окремих господарських операцій характеризує особливості їх формування в розрізі конкретних типів політики здійснення різних господарських операцій.

2. З точки зору тривалості у часі загрози фінансовим інтересам підприємства можна розділити на поточні, середньо- та довгострокові. Довгострокові загрози фінансовим інтересам пов'язані з реалізацією його стратегічних фінансових інтересів та довгострокових фінансових операцій тривалістю, як правило, від трьох до п'яти років. Як довго-

строкові загрози фінансовим інтересам торговельних мереж можна ідентифікувати низький платоспроможний попит населення країни, несприятливі зміни кон'юнктури інвестиційного ринку, необґрунтовано високі відсоткові ставки на кредитні ресурси, тенденцію монополізації економіки. Середньострокові загрози пов'язані з реалізацією тактичних фінансових інтересів підприємства, як логічного розгортання його стратегічних цілей, та середньострокових фінансових операцій тривалістю, як правило, від року до трьох. Прикладами таких загроз є неефективна державна політика на фінансовому ринку, високий рівень інфляції, підвищення цін на енергоносії, неефективна кредитна політика, негнучка асортиментна політика підприємства. Поточні загрози фінансовим інтересам торговельних мереж являють собою загрози короткочасної дії, що проявляються у межах до одного року. Їх прояв викликається заходами та подіями різноманітного характеру та завершується, як правило, внаслідок змін, що відбуваються (перегляд політики фінансування оборотних коштів та необоротних активів), та із закінченням окремих фінансових операцій.

Подібний розподіл відображає тривалість прояву загроз та їх наслідки на сталість фінансово-економічного розвитку суб'єктів господарювання та надає можливість врахувати чинник часу не лише під час оцінки фінансової безпеки торговельних мереж, але у процесі визначення їх інвестиційної привабливості.

3. Логічним продовженням дослідження видів загроз фінансовим інтересам підприємства є їх класифікація за можливістю локалізації наслідків (ступенем керованості) на керовані та некеровані. Керованими є загрози, на які можливим є прямиий вплив із боку менеджменту з метою зменшення або ліквідації загрози фінансовим інтересам підприємства. Такий вплив здійснюється за результатами моніторингу фінансової безпеки суб'єкта господарювання й виражається у комплексі стратегічних, тактичних і оперативних заходів та інституціональних перетворень за напрямками поліпшення кваліфікаційного складу співробітників, удосконалення фінансової стратегії та тактики роботи, зміцнення фінансового потенціалу підприємства. Некеровані загрози не підлягають прямому впливу з боку підприємства. Вони виникають та існують за власними законами, адже є загрозами загального рівня розвитку фінансових відносин у країні (високий рівень корупції, динамічність змін законодавства у фінансовій сфері), які повинні враховуватися під час функціонування та оцінки перспектив розвитку торговельної мережі.

4. За джерелами походження (сферою виникнення) загрози фінансовим інтересам поділяють на зовнішньосистемні (екзогенні або зовнішні) та внутрішньосистемні (ендогенні або внутрішні).

Загрози, що генеруються чинниками й умовами зовнішнього фінансового середовища пов'язані з несприятливою динамікою макроекономічних чинників (криза грошово-кредитної та фінансової систем, погіршення кон'юнктури фінансового ринку, нерозвиненість ринку капіталів та їх інфраструктури), а також деструктивним поведінням партнерів підприємства з фінансових операцій (скуповування акцій, боргів підприємства небажаними партнерами) або його конкурентів. На відміну від них загрози, що генеруються чинниками й умовами внутрішнього фінансового середовища – це загрози фінансовим інтересам, що проявляються у межах самого підприємства (недостатній рівень кваліфікації фінансових менеджерів, неефективна організаційна структура управління фінансовою діяльністю, неввірно визначена або нереалізована фінансова стратегія, помилкові рішення під час визначення джерел фінансування інвестиційного проекту або здійснення амортизаційної політики). Інакше кажучи, якщо зовнішні загрози виникають за межами суб'єкта господарювання і знаходяться поза сферою його впливу, то внутрішні – виникають на самому підприємстві, й пов'язані безпосередньо з діяльністю торговельної мережі.

5. За можливістю передбачення загрози фінансовим інтересам розділяються в такий спосіб: прогнозовані (передбачувані) та непередбачувані (непередбачувані). Прогнозовані загрози – це загрози фінансовим інтересам торговельної мережі, що проявляються у зв'язку із 1) циклічним розвитком економіки, зміною стадій кон'юнктури фінансового ринку, передбачуваним розвитком конкуренції; 2) етапами розвитку самого підприємства. Прикладом відзначених загроз є девальвація національної валюти, зміна відсоткової ставки, послаблення кредитних можливостей підприємства. Непрогнозовані загрози являть собою загрози фінансовим інтересам підприємства, що відрізняються повною непередбачуваністю прояву. Прикладом таких загроз є події форс-мажорної групи, шахрайства власних фінансових менеджерів тощо.

6. За рівнем імовірності реалізації в сучасній фінансовій практиці загрози фінансовим інтересам підприємства класифікують у такий спосіб: загрози з низьким рівнем імовірності реалізації, загрози з середнім рівнем імовірності реалізації, загрози з високим рівнем імовірності реалізації, а також загрози, ймовірність виникнення яких визначити неможливо. До загроз фінансовим інтересам підприємства з низьким рівнем імовірності реалізації належать загрози, ймовірність реалізації яких (вимірювана коефіцієнтом варіації) не перевищує 10%. Головним

чином, це загрози форс-мажорного походження, які не вимагають планування превентивних заходів. Відповідно, загрози фінансовим інтересам, імовірність реалізації яких перебуває в межах 10...25% є середніми за даною класифікаційною ознакою. Такі загрози вимагають планування відповідних заходів нейтралізації загроз та усунення їх наслідків залежно від значущості збитку. Перевищення 25% бар'єру характеризує загрози високої ймовірності реалізації, які, зазвичай, прогнозовані та, за можливості, забезпечені бюджетом.

7. За розмірами (масштабами) можливого збитку (за істотністю збитку) (за значущістю нанесеної шкоди, за величиною завданої шкоди) розрізняють загрози з припустимим, критичним, неприпустимим та катастрофічним рівнем збитку. Якщо загрози фінансовим інтересам із допустимим рівнем збитку – це загрози, фінансові втрати у разі реалізації яких не перевищують розрахункової суми прибутку за здійснюваною фінансовою операцією або видом фінансової діяльності, то розмір фінансових втрат у разі реалізації критичних загроз є значно більшим, проте таким, що перебуває у межах розрахункової суми валового доходу. До загроз із неприпустимим рівнем збитку відносять загрози, фінансові втрати у разі реалізації яких визначаються втратою частини власного капіталу, а катастрофічних – повною втратою власного капіталу (що може супроводжуватися втратою й позикового капіталу) підприємством.

8. За характером прояву виділяють реальні й потенційні загрози фінансовим інтересам підприємства. Якщо реальні загрози фінансовим інтересам підприємства характеризують ті їх види, які вже виявилися у фінансовій діяльності й вимагають негайного реагування й локалізації (реальна загроза ворожого поглинання, реальна загроза банкрутства), то потенційні – відображають їх види, можливість прояву яких очікується в майбутньому періоді у зв'язку зі зміною чинників й умов фінансового середовища.

Висновки. Таким чином, існування розгорнутої класифікації загроз фінансовій безпеці та розуміння їх характеру й джерел виникнення надає можливість вчасно виявляти, оцінювати та, відповідно, попереджувати та нейтралізувати загрози фінансовим інтересам у процесі діяльності суб'єктів господарювання.

Список літератури

1. Бланк, И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия [Текст] / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2004. – 784 с.
2. Моделирование экономической безопасности: держава, регион, предприятие [Текст] : монография / В. М. Гаець [та ін.]. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 240 с.

3. Молодецька, О. Сучасні підходи до класифікації загроз економічній безпеці підприємства [Електронний ресурс] / О. Молодецька. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com/27_NNM_2009/Economics/52045.doc.htm>.

4. Кушнірчук, Ю. Проблеми трактування сутності категорії економічної безпеки [Текст] / Ю. Кушнірчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.9. – С. 205–210.

5. Лянной, Г. Система экономической безопасности предприятия [Текст] / Г. Лянной // В0S – журнал о личной и коммерческой безопасности. – 2006. – № 7. – С. 16–19.

6. Паламарчук, О. І. Класифікація загроз економічній безпеці підприємств [Текст] / О. І. Паламарчук // Збірник наукових праць Одеського державного економічного університету. – Одеса : АТЗТ ІРЕНТ, 1999. – Вип. 3. – 316 с.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© В.А. Гросул, О.В. Антонова, 2011.

УДК 658.8.036:658.87

Т.С. Пічугіна, д-р. екон. наук, проф.

О.А. Круглова, канд. екон. наук, доц.

О.С. Шуміло, канд. екон. наук, асист.

УПРАВЛІННЯ ОБСЛУГОВУВАННЯМ СПОЖИВАЧІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Подано результати досліджень щодо формування ефективної системи обслуговування споживачів на підприємствах роздрібної торгівлі.

Представлены результаты исследований проблемы формирования эффективной системы торгового обслуживания на предприятиях розничной торговли.

The results of researches the problem of forming an efficient system of trade services in the retail trade enterprises are presented.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Численність учасників на визначеному сегменті споживчого ринку та використання ними як цінових, так і нецінових методів конкурентної боротьби супроводжується підвищенням чутливості споживачів до рівня торговельного обслуговування та актуалізує проблематику формування системи обслуговування, що відповідає очікуванням споживачів та забезпечує на цій основі економічний розвиток підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління обслуговуванням споживачів розглянуто в працях Беррі Л., Бермана Б., Еванса Дж., Леві М., Вейтца Б.А., Лемана Д., Віннера Р., Саллівана М.,